

SEYYİD AHMED ÇAPAKÇURÎ'NİN MÜRİDİ MUHAMMED İHSAN OĞUZ'A GÖNDERDİĞİ İRŞAD MEKTUPLARI

Yrd. Doç. Dr. Bekir KÖLE*

Giriş

Bilindiği üzere Hz. Peygamber (s.), İslâm'ı yaymak üzere Mısır, Bizans, İran, Habeşistan gibi ülkelere mektuplar göndermiştir. Bundan etkilenen sûfiler de, Hasan-ı Basrî ve Cüneyd-i Bağdâdî'den itibaren genelde İslam'ı özelde de onun manevi yönünü anlatmak üzere mektup göndermeyi bir metot olarak uygulamışlardır.¹

Tasavvufta mektuplaşma, manevi eğitim ve irşad faaliyetlerinin bir yöntemi olarak görülmüştür. Bir kısım sûfiler, dost ve müridlerine nasihat etme ve onların sorularını cevaplamada bu yola başvurmuşlardır. Örneğin, İbrahim b. Edhem'in kendisine sorulan sorulara cevap niteliğinde mektuplar yazdığı, ayrıca Süfyân es-Sevrî ve Evzâî ile zaman zaman mektuplaştığı nakledilmektedir. Hicri III. ve IV. yüzyıllarda yaşayan sûfilerin ise mektuplarında dinî nasihatlerin yanı sıra ağırlıklı olarak tasavvufun inceliklerine, bazı makam ve hallerin açıklamasına yer verdikleri görülmüştür.² Tasavvuf çevrelerinde müridlere nasihat etmek ve tasavvufun inceliklerini öğretmek amacıyla yazılan mektuplar oldukça yaygındır. Bu tür mektup yazma geleneği, hemen bütün tasavvuf ehli tarafından benimsenmiş, tarikatların yaygınlaşmasından sonra da genellikle uzakta olan müridlerin şeyhle irtibatı bu şekilde sağlanmıştır. Erken dönemlerden itibaren yazılmaya başlayan bu mektupların yüzlerce örneğine rastlanmaktadır. Bu tarzda mektup yazan önemli sûfilere Aynülküdat el-Hemedânî, Abdülkâdir-i Geylânî, Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî, Necmeddin-i Kübrâ, Ubeydullah Ahrar, Alâeddin Attâr ve Muhammed Pârsâ'nın isimleri örnek verilebilir. Şeyhle müridleri arasındaki mektuplaşmaların bir kısmı doğrudan seyrü sülûkle alakalıdır. Mesela, Mevlanâ'nın mektuplarından biri seyrü sülûk erkân ve şartlarını soran bir âlime cevap olarak yazılmıştır. Necmeddin-i Kübrâ'nın, müridi Seyfeddin el-Bâharzî'ye seyrü sülûkü esnasında yapması

* İğdir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı.

¹ Ethem Cebecioğlu, "Klâsiklerimiz/VIII "el-Mektûbât" (İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî es-Serhendî-971/1564-1034/1624), *Tasavvuf*, sy. 9, Ankara, 2002, s. 369.

² Reşat Öngören, "Mektup", *DİA*, Ankara, 2004, XXIX, 21. Ebu Nasr es-Serrâc, bu dönem sûfilerinden Amr b. Osman el-Mekkî, Serî es-Sakatî, İbn Atâ, Ebü Bekir eş-Şibli, Ebü'l-Hüseyn en-Nürî, Mîmşâd ed-Dîneverî, Zünnûn el-Mısrî, Ebü Abdullah er-Ruzbârî, Yûsuf b. Hüseyin er-Râzî, Yahyâ b. Muâz, Şah b. Şücâ' el-Kirmânî, Ebü Hafs el-Haddâd ve Ca'fer el-Huldî gibi şahsiyetlerin dostlarına, müridlerine ya da birbirlerine yazdıkları mektupların muhtevalarına işaret etmiş; ayrıca Cüneyd-i Bağdâdî, Ebü Ali er-Rûzbârî, Ebü Saîd İbnü'l-A'rabî, Ebü Saîd el-Harrâz, Ürmevî ve Dükkî gibi sûfilerin mektuplarından bölümler kaydetmiştir. Bu mektuplarla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Ebu Nasr es-Serrâc et-Tüsî, *el-Lüma'*, thk. Abdulhalim Mahmud- Tâhâ Abdülbâkî Sürûr, Dâru'l-Kütübî'l-Hadis, Kahire, 1960, s. 305-317.

gerekenleri mektupla bildirdiği, yaşadığı halleri ve gördüğü rüyaları yine bu yolla tabir ettiği ve Mecdüddin-i Bağdâdî'nin Şerefeddin el-Belhî'ye gönderdiği mektuplar bu türdendir.³

İmâm-ı Rabbânî'nin yöneticilerle âlimlere ve müridlere yazdığı, tasavvuf meseleleri ve kelâm terminolojisi ağırlıklı mektuplardan sonra Nakşibendî-Müceddidî tarikatında mektup geleneği daha da yaygınlaşmış ve günümüze kadar gelmiştir.⁴ Bunun 20. Asırdaki en önemli örneklerinden birisi de Harputlu Nakşî ve Hâlidî şeyhlerinden Seyyid Ahmed Çapakçûrî ile müridi Muhammed İhsan Oğuz arasındaki mektuplaşmalardır.

Oğuz, şeyhi Çapakçûrî'ye, ilk olarak intisap etmek için, sonrasında da seyrü sülûkünü ilerletmeye ve manevi tekâmülünü gerçekleştirmeye yönelik mektuplar yazmıştır. Şeyhine ilk mektubunu dönemin Harput Ulu Camii imamı Hacı Tevfik Efendi aracılığıyla iletmıştır.⁵ Ancak geri kalan mektuplara ulaşma imkânımız olmadığı için, bunların toplam sayısı ve muhtevalarına dair tam bir malumatımız bulunmamaktadır. Oğuz, şeyhine intisabı gerçekleştikten sonra ihtiyaç duydukça haberleşme ve yazışmaya devam ettiğini, şeyhinin de manevi gerekliliğe göre üç, beş veya altı ayda bir kendisine cevap yazdığını kaydetmektedir.⁶

Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin yazdığı irşad mektupları, müridi Oğuz tarafından muhafaza edilmiştir. Bu mektuplar, Oğuz'un kaleme aldığı, mürşid arayışından ve şeyhi Çapakçûrî ile Ali es-Sebtî'nin hayatından da bahsettiği "Mücâhedât-ı Dîniyye" (Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad) adlı eserin içerisinde yayınlanmıştır.⁷ Bu mektupların içeriği, hem müridi Muhammed İhsan Oğuz'un irşad sürecine ışık tutması hem de bir kısım tasavvuf kavramlarına getirdiği özlü yorumlardan dolayı tasavvuf ilmi açısından oldukça önemlidir. Konunun bu yönünü ele almadan önce, mektupların tarafları olan şeyh ve müridinin hayatlarından kısaca bahsetmekte yarar görüyoruz.

1.Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin Hayatı

Tasavvufî fikir ve yaşantısıyla önemli bir kıymete haiz olan ancak hakkında yeteri kadar ilmi ve akademik çalışmanın yapılmadığı mutasavvıflardan birisi

³ Öngören, "Mektup", *DİA*, XXIX, 22.

⁴ Öngören, "Mektup", *DİA*, XXIX, 23. Tasavvuf edebiyatında kaleme alınmış "mektûbât" türü eserlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Yusuf Turan Günaydın, "Tasavvuf Edebiyatında Mektûbât", *Hece Dergisi*, sy. 114/115/116, Haziran/Temmuz/Ağustos, 2006, Ankara, s. 151- 165.

⁵ Oğuz, kendi yazdığı bu mektubun içeriği ile ilgili bilgi vermektedir. Bu husustan ileride daha detaylı bahsedileceği için burada kısaca değinilmiştir.

⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 26, 182. Çapakçûrî, gönderdiği mektupların içeriğinde, müridinden gelen mektuplardan bazılarının tarihlerini vermektedir. Buna göre Oğuz, şeyhine, Hicrî 3 Ramazan 1337, 15 Şevval 1337, Safer 1338, 9 Zilkade 1339 (Rumî 15 Temmuz 1337) ve 24 Zilhicce 1339 (Rumî 29 Ağustos 1337) tarihlerinde mektuplar göndermiştir. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 33, 36, 41, 80, 188, 190, 194, 224.

⁷ Oğuz Yayınları (İstanbul, 1993) tarafından yayınlanan bu kitapta, mektupların sadeleştirilmiş şekilleri de yer almaktadır. Mektupların tam muhtevalarına bu kitap aracılığıyla ulaşma imkânımız oldu.

de Harputlu Nakşî/Halidî şeyhlerinden Seyyid Ahmed Çapakçûrî'dir.⁸ Halk arasında kendisine “Çapakçurlu Şeyh” veya “Çapakçurlu Efendi” de denir.⁹ Lakabından da anlaşılacağı üzere seyyid olup, soyu Hz. Peygamber (s.)'e dayanmaktadır.¹⁰ Bu nesebinden dolayı kendisini, irşâd mektuplarında “el-Hüseynî” olarak da tanıtmaktadır.¹¹

Şeyh Çapakçûrî, söz konusu mektuplarında tam ismini, “es-Seyyid Ahmed el-Kürdî el-Hüseynî” olarak verir. Müridi Oğuz'un naklettiğine göre Çapakçûrî, 1246/1830 tarihinde, Bitlis vilayetinin Çapakçur ilçesine bağlı Kür (Dikme) köyünde dünyaya gelmiştir.¹² Aslen Bağdatlı olup, dedesi Seyyid Abdülhamîd buradan Çapakçur'a gelmiş ve Kür köyüne yerleşmiştir.¹³

Oğuz, Ümmü Gülsüm Hanımla evlenen Çapakçûrî'nin Tahir ve Abdulhamid isminde iki oğlu ve Fatıma isminde bir kızı olduğunu nakleder.¹⁴

Çapakçûrî'de, çocukluğundan beri Allah'ın özel tasarruflarının görüldüğü ifade edilir. Babası Seyyid Muhammed Şemsüddin, onu 12 yaşlarında iken, Hz. Peygamber (s.)'den aldığını söylediği manevi bir işaretle, Hâlid-i Bağdadî'nin halifelerinden Şeyh Ali es-Sebtî'ye¹⁵ teslim etmiştir.¹⁶ Çapakçûrî, bir taraftan şeyhi es-Sebtî'den manevi eğitimini tamamlarken diğer taraftan da şeyhine bağlı bazı âlimlerden ilim tahsil etmiştir. Nihayetinde şeyhinin gözetiminde

⁸ Bu konudaki yapılan az sayıda çalışmadan bir kaçını için bkz. Hattatzâde Muhammed İhsan (Oğuz), *İki Gavs-ı Enâm: Şeyh Ali es-Sebtî, Seyyid Ahmed el-Kürdî*, İstanbul 1342; Aynı müellif, *Mânevî Cihad*, Oğuz Yay., İstanbul 1993; Karani Arda, “Harput'un Manevi Bekçisi”, *Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Elazığ, 2000; Ramazan Muslu, “Bingöllü Bir Hâlidî Şeyhi: Şeyh Ahmed Çapakçûrî (1830-1921)”, *Bingöl Sempozyumu*, Bingöl 10-11 Haziran 2006. (Baskı: Bingöl 2007, s.125-137.).

⁹ Günerkan Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, ELESKAV yay., Elazığ, 1998, s.167.

¹⁰ Hz. Peygamber (s.)'e ulaşan soy zinciri için bkz. Muhammed İhsan Oğuz, *Arifler Silsilesi*, Oğuz Yay., İstanbul, 2003, IV, 150.

¹¹ Örneğin bkz. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 188, 217; *Arifler Silsilesi*, IV, 217, 219.

¹² Şeyhin “Kürdî” lakabını alması da bu köyde doğmasından dolayıdır. Yoksa etnik kökeni Kürt değildir.

¹³ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s.22; *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*, Oğuz Yay., İstanbul 1993, s.126, 263.

¹⁴ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 181. Çapakçûrî'nin hayatı hakkında yapılan bir lisans tezinde aile fertleriyle alakalı farklı isimlerden de bahsedilmektedir. Bkz. Arda, “Harput'un Manevi Bekçisi”, s. 14.

¹⁵ Hâlid-i Bağdadî'nin en büyük halifelerinden biri olarak kabul edilen es-Sebtî'nin hayatı ve tasavvufi kişiliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 9-21.

¹⁶ Çapakçûrî, şeyhine intisabından önce, dağlarda koyun otlatırken kendisine ledün ilminin verilmesini şöyle anlatır: “10-12 yaşında iken, dağlarda koyun otlatır idim. Bir gün dağda bir zata tesadüf ettim. Bu zat benim bazı ahvalimden sual eyledi. Biraz musahabetten sonra, onun bilcümle ahvalime vakıf olduğunu anladım. O zaman, ancak Fâtiha-yı şerîfeyi okuyabiliyordum. İlme fevkalade iştiyakım vardı. Müşarün-ileyh benim bu iştiyakımı da anladığı gibi hemen ağzıma tükürdü. Cenâb-ı Hak o anda her bir ilmi kalbime doldurdu.” Bu hadiseyi nakleden Oğuz'a göre Çapakçûrî'nin ağzına tüküren, ledün ilminin hocası Ebü'l-Abbas Hızır (a.s.)'dir. Bkz. *İki Gavs-ı Enâm*, s. 26-27; *Mânevî Cihad*, s. 266.

senelerce uyguladığı riyazat ve mücâhede ile seyrü sülûkünü tamamlayıp halife olarak atanmıştır.¹⁷

Şeyhinin vefatına kadar yanında kalıp ona hizmet eden Çapakçûrî, ilk olarak 1310/1892'de Palu'dan ayrılarak Harput'a gelmiştir. Burada 14 yıl irşad faaliyetlerinde bulunduktan sonra aldığı manevi işaret üzerine, önce 1324/1906'da Siverek'e gitmiş, oradan da 1332/1913 yılında ayrılıp Viranşehir'e geçmiştir. Viranşehir'de iki yıl ikamet ettikten sonra ise 1334/1915'de tekrar Harput'a gelmiş ve ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır.¹⁸ 24 Rebiülevvel 1340/25 Kasım 1921 tarihinde vefat eden Çapakçûrî, Harput Ulu Camii'nin bahçesinde medfundur.¹⁹

Müridi Oğuz'un naklettiğine göre; Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin mücâhede ve ibadet hayatı kemâl mertebesindeydi. Özellikle de, tasavvufî manada inkıta (dünyadan yüz çevirip Allah'a yönelme), iftikar (kendini Allah'a mutlak manada muhtaç hissetme), tecrid (kalbini Allah'tan başka şeylerden uzak tutma), tefrid (Allah'ı şanına layık olmayan sıfatlardan yüce tutma), fenâ (kendi varlığını yok edip Allah'a ulaşma) ve tevhidde zamanının eşsiz idi.²⁰

Geceleri oldukça az uyuyan ve vaktinin büyük çoğunluğunu tefekkür ve ibadetle geçiren Çapakçûrî, sık sık evinin yakınındaki Ulu Cami'ye gider ve oradaki hücrelerinde uzlete çekilirdi.²¹

Hayatı büyük bir yoksulluk içerisinde geçen Çapakçûrî, üstün ahlâk, fazilet ve mütevazılığı sayesinde Harput halkının büyük sevgi ve hürmetine mazhar olmuştur.²² Yine Oğuz'un naklettiğine göre; oldukça mütevazı ve sade bir yaşantıya sahip olan Çapakçûrî, eski ama temiz elbise giymeyi tercih ederdi. Hiçbir geliri olmadığı için bulduğu günlük rızıkla geçinir; eline geçen bir ekmekle yetinirdi. Ancak kendi iradesi dışında bir lütuf ve ihsan olursa geri çevirmeyip alırdı. Hiçbir manevi hâl ve kemâli kendine mâl etmeyen Çapakçûrî, kimseye "Ben âlimim, şeyhim" gibi sözler de söylemezdi. Halkın yoğun ilgi ve izdihamından kurtulmak için yokluk ve yoksulluk kisvesinde kendisini gizlerdi. Tasavvufî makamı yüksek olduğu gibi ilimde de önemli bir seviyeye sahipti.

¹⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s.131-132, 267-268. Çapakçûrî'nin tarikat silsilesinin İmam-ı Rabbanî'ye kadar ulaşan kısmı şu şekildedir: "Ali es-Sebtî el-Pâlûvî → Hâlid el-Bağdâdî → Abdullah ed-Dehlevî → Habibullah Cân-ı Cânân el-Mazhar → Seyyid Muhammed Nûr Bedevânî → Muhammed Seyfüddin el-Fârûkî → Muhammed Ma'sum el-Fârûkî → Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî". Silsilenin tamamı için bkz. Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 24-25; Arifler *Silsilesi*, IV, 151.

¹⁸ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 29; *Mânevî Cihad*, s.132-133, 268-269.

¹⁹ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 55; *Mânevî Cihad*, s.158, 288. Çapakçûrî vefatından iki yıl sonra 1923'de, Ulu Camii'nin içerisinde kendisi için inşa ettirilen, üzeri kurşun kubbe ile çevrili bir türbeye nakledilmiştir. Ancak 1969'da resmi bir kararla türbe (bugünkü yeri) olan cami avlusuna nakledilmiştir. Çapakçûrî'nin hem vefatından iki yıl sonraki ilk türbeye yapılan naklinde hem de resmi bir kararla 46 yıl sonra gerçekleştirilen diğer naklinde cesedinin çürümediği ve bunun, bir kısım yakınları ve halk tarafından görüldüğü nakledilmektedir. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s.162-164; Arifler *Silsilesi*, IV, 175- 176, 180; Arda, "Harput'un Manevi Bekçisi", s. 15-16.

²⁰ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 30; *Mânevî Cihad*, s.134, 269.

²¹ Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, s.170.

²² Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, s.169.

Öyle ki, bütün mezheplerin ilim ve sırları kendisine açıldığından dolayı inanç hükümlerinin ve ameli meselelerin esrar ve hikmetlerini, incelik ve özelliklerini, öyle kudsî bir tarzda açıklardı ki, dinleyenler hayrette kalırdı.²³

Yine müridi Oğuz'a göre; feyz ve irfan denizi olan Çapakçûrî'yi gerçek anlamda bilen ve kendisinden istifade eden pek az insan vardı. Üzüntü verici olan bu bilinmeyişleri, Allah'ın takdir ve iradesi gereğidir. O, kutbiyet, gavsiyet ve ferdiyet gibi önemli manevi makamları kendinde toplamıştı. Her ne kadar bilinmese de bu konularından dolayı bir hakikat güneşi olarak, kâinatın her zerresi, istidadı nispetinde onun maddi ve manevi feyzinden nasibini alırdı. Kutbun irşâd ve hidayet ışığı, güneş gibi herkesi kapsadığından, özellikle bilinip tanınmasına gerek yoktur. Nasıl ki, tarladaki karpuz, kendisini güneşin olgunlaştırdığının bilincinde değilse, insanlar da kutbun herkesi kapsayan irşâd ve hidayetinin farkında ve bilincinde değildir. Kutubluk rütbe ve makamında bulunanlar, genellikle kendilerini bildirmezler. İnsanlar da, onların manevi durumlarını bilmezler. Oğuz ayrıca, “Gönüllerde olanın satırlara geçirilmesi, her zaman uygun düşen ve izin verilen bir husus değildir.” diyerek, Çapakçûrî hakkında fazla bir şeyin yazılamayacağını da ifade eder.²⁴

Çapakçûrî, az sayıdaki müntesiplerinden sadece, Muhammed İhsan Oğuz'a tam hilafet icâzeti vermiştir.²⁵

2. Muhammed İhsan Oğuz'un Hayatı

Şeyh Seyyid Ahmed Çapakçûrî'ye intisap eden en önemli âlim ve mutasavvıflardan birisi olan Muhammed İhsan Oğuz, 27 Ramazan 1304/19 Haziran 1887 tarihinde Kastamonu'nun İsfendiyar Bey mahallesinde dünyaya geldi. Annesinin adı Hacer, babasının adı Muhammed Ataulah'tır. Hattatlar diye bilinen bir aileye mensup olduğu için “Hattatzâde” lakabıyla tanındı.²⁶

Oğuz, ilk tahsilini Deveci Sultan ve Yârabcı Hoca mahalle mekteplerinde gördükten sonra Kastamonu İdâdî'sini ve Askerî Rüşdiyesi'ni, ardından Ziyâiyye Medresesi'ni bitirdi. Bu medresenin müderrislerinden eniştesi Ahmed Ziyâeddin Efendi'den özel dersler aldı. Onun genç yaşta vefatı üzerine çalışmalarını tek başına sürdürerek çeşitli ilimlerde derinleşti. Posta ve Telgraf İdaresi'nde memuriyet hayatına başladı. Bir ara Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nde kâtiplik, askerî rüşdiyede hüsn-i hat ve Türkçe öğretmenliği yaptı. Askerî rüşdiyenin kapanmasından sonra tekrar Posta ve Telgraf İdaresi'ne geçti; burada muhabere memurluğundan başmüdürlüğe kadar çeşitli kademelerde

²³ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 31-32; *Mânevî Cihad*, s.135-136, 270.

²⁴ Oğuz, *İki Gavs-ı Enâm*, s. 4- 5; *Mânevî Cihad*, s. 248.

²⁵ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, s. 175.

²⁶ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, s. 389; Sevim Yılmaz, “Muhammed İhsan Oğuz ve Tasavvuf Felsefesi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005. s. 26; Abdurrahman Memiş, “Oğuz, Muhammed İhsan”, *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 321.

görev yaptı. 1938'de emekliye ayrılan Muhammed İhsan Oğuz, 3 Ağustos 1991'de vefat etti.²⁷

Küçük yaşlardan beri Allah dostlarına oldukça ilgi duyan Oğuz'un ilk bağlandığı zat, henüz 12 yaşında iken, Kastamonu Ziyâiyye Medresesi müderrisi Naşkibendî şeyhlerinden Hâce Muhammed Evliya'dır. Aynı zamanda babasının da şeyhi olan bu zatın üç yıl hizmetinde ve sohbetinde bulunmuş, hususi teveccühlerine mazhar olmuştur.²⁸ Daha sonra Bursa Orhangazi'de oturan, Nakşibendî olduğu söylenen Şerefüddin Efendi isimli bir başka şeyhe bağlandı. Ancak bu şeyhin genç denecek yaşta vefatı üzerine irşadını tamamlayamadı. Daha sonra Ganizâde diye bilinen Tosyalı Nakşibendiyye şeyhi Mehmed Sâdık Efendi'ye intisap etti, ancak bu zat da altı ay sonra vefat etti.²⁹

Oğuz'un intisap ettiği şeyhlerden birisi de, adının uzun gayretler neticesinde rüyasında kendisine bildirildiğini söylediği Seyyid Ahmed el-Kürdî (Çapakçûri)'dir. Oğuz, "Manevi Cihad" adlı kitabında, 1336/1917 yılının mevlid kandilinde gördüğü bir rüyada kendisine "Seyyid Ahmed Kürdî" yazılı bir levha gösterildiğini ve "Bu isim, mürşid ve insan-ı kâmil ismidir" diye seslendiğini kaydeder. Oğuz, kendisine "kutbu'l-aktâb" olarak bildirilen bu zatın, araştırmaları neticesinde aslen Bağdatlı olduğunu, Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Ali es-Sebtî'nin yanında yetiştiğini, Çapakçur ilçesine bağlı Kür köyünde doğduğunu için "Çapakçûri" ve "Kürdî", Hz. Hüseyin neslinden geldiğini için "Hüseyinî" lakabıyla anıldığını ve Harput'ta yaşadığını öğrenir.³⁰ Bunun üzerine, Harput Camii imamı Hacı Tevfik vasıtasıyla Seyyid Ahmed el-Kürdî'ye sunulmak üzere 11 Mayıs 1919'da bir mektup kaleme alır. Bu mektupta, söz konusu rüyayı olduğu gibi arz ederek mana âleminde gördüğü zatın kendisi olup-olmadığını sorar. Ayrıca enbiya ve evliyanın ruhlarını şefaathçi tutarak, Allah ve Resûlullah namına kendisine gerçeğin bildirilmesini ister. Ancak, her ne kadar mektup kendisine sunulsa da Seyyid Ahmed'den, bu yolun büyüklerinin ruhaniyetlerinden emredilmedikçe bir şey yazamayacağı haberi gelir. Oğuz, tam bir yıl sonra 11 Mayıs 1920'de, beklediği mektubun Seyyid Ahmed'den geldiğini ve böylece şeklî ve manevi bağlılığın gerçekleştiğini ifade eder. Bu tarihten itibaren şeyhinin vefat ettiği 1921 yılına

²⁷ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 389- 390; Yılmaz, "Muhammed İhsan Oğuz ve Tasavvuf Felsefesi", s. 47; Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, XXXIII, 321.

²⁸ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 419-422.

²⁹ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 422- 424; Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, XXXIII, 321.

³⁰ Oğuz, *Mânevi Cihad*, s. 31-71; Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, XXXIII, 321. Oğuz, rüyasında ismi ve cisminin bildirildiğini söylediği bu zatın nerede yaşadığını öğrenmek üzere, Harput Ulu Camii imamı Hacı Tevfik Efendi'ye bir mektup yazarak rüyasını özetler ve oralarda tanınmış veya tanınmamış 'Seyyid Ahmed Kürdî' adında bir zatın olup olmadığını sorar. Hacı Tevfik Efendi'den kendisine gelen cevapta ise böyle bir zatın Harput'ta ve hayatta olduğu müjdesini alır. Oğuz, *Mânevi Cihad*, s. 24- 25, 180-181.

kadar onunla mektuplaşmaya devam eden Oğuz, bu şekilde yüz yüze hiç görüşmeden seyrü sülûkünü tamamlar ve icâzetnâmesini alır.³¹

Oğuz, şeyhi Seyyid Ahmed'in vefatının ardından, kutbu'l-gavs olarak tanımladığı Seyyid Muhammed Mestûr el-Üveysî'nin sohbetlerine katılarak kısa zamanda ondan da hilafet aldığını, İmam-ı Rabbânî'nin neslinden Muhammed Ma'sûm Müceddidî'den üveysi yolla istifade edip onun bütün manevi birikimini tevarüs ettiğini, son olarak da “yedinci müşdidim” dediği Hz. Peygamber'in ruhaniyeti vasıtasıyla 1360/1941'den itibaren eğitildiğini ve bu tarihten sonra diğer bütün şeyhlerle ve din büyükleriyle irşâd yönünden irtibatının kesildiğini kaydeder.³² Oğuz'a göre “Tarikat-ı Ahseniyye” şeklinde isimlendirilen bu yol, Hz. Peygamber (s.)'in açtığı yeni bir yoldur ve kıyamete kadar da açık kalacaktır.³³

Tevhid, akaid, tefsir, hadis, fıkıh, siyer, ahlak ve tasavvuf gibi çok çeşitli ilimlerde ihtisas sahibi olan Oğuz, çalışmalarının bir listesini “Arifler Silsilesi” adlı kitabının son cildinde vermiştir. Bu listede Türkçe doksan dört eser bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı, orijinal ve sadeleştirilmiş halleriyle birlikte basılmıştır.³⁴

Hayatı boyunca ilim ve tasavvufla iştigal eden Oğuz'un, şeyhi Çapakçûrî gibi şöhretten son derece kaçınarak oldukça mütevazı bir hayat geçirdiği ve kendinde bir varlık görmeyerek enaniyetten çok nefret ettiği nakledilmiştir.³⁵

3.Seyyid Ahmed Çapakçûrî'nin Muhammed İhsan Oğuz'a Gönderdiği İrşâd Mektupları ve İçerdiği Belli Başlı Tasavvuf Kavramları

Seyyid Ahmed Çapakçûrî, müridi Muhammed İhsan Oğuz'a irşâd maksadıyla, ilki 7 Receb 1337/1919 ve sonuncusu 1340/1921 tarihli olmak üzere, toplam dokuz mektup göndermiştir.³⁶ Bu mektuplarla, bir taraftan müridinin seyrü sülûküne yön verip irşâdını gerçekleştirirken, diğer taraftan da

³¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 22- 25, 179-181; Memiş, “Oğuz, Muhammed İhsan”, *DİA*, XXXIII, 321.

³² Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 433-444; Memiş, “Oğuz, Muhammed İhsan”, *DİA*, XXXIII, 322.

³³ “Tarikat-ı Ahseniyye” hakkında detaylı bilgi için bkz. Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 441-444.

³⁴ Kayıtlarda sayısı 94 olarak tespit edilen eserlerinin tam listesi ve basılan eserlerinin orijinal adları ile içerikleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 185-190, 390-396. Basılan eserlerinin belli başlıları şunlardır: 1. Arifler Silsilesi, 2. Muhammed İhsan Oğuz'dan Mektuplar, 3. Tasavvuf Öncüleri 12 Büyük Veli, 4. İslâm Düşüncesinde 7 Önemli Konu, 5. İslâm'da Kazâ ve Kader, 6. Şeriat-Tarikat Kavramları Zikir ve Tasavvuf Yolları, 7. Saadet Anahtarı, 8. Dünya ve Ahiret Hayatı, 9. İslâm'da Mübarek Günler ve Geceler, 10. Mufassal Mezheb-i Selef: Selefiyye Mezhebi İlk Müslümanları Örnek Alma Yolu, 11. İslâm İlmihali, 12. Sorular ve Cevaplar, 13. İslâm Tasavvufunda Vahdet-i Vücûd, 14. Yunus Emre, 15. Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad, 16. 21 Soruda İlmî ve Tasavvufî Gerçekler, 17. İslâm'ın Özü.

³⁵ Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 195.

³⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 31- 97, 186- 238.

tasavvufun bir kısım terimlerine önemli yorumlar getirmiştir. Şimdi, bu mektuplarda müridinin irşad basamaklarının nasıl gerçekleştiğine değinebiliriz.

3.1. Mektuplarda Muhammed İhsan Oğuz'un İrşad Basamakları

İrşad mektuplarının dördüncüsünde, Oğuz'a tarikat eğitimi yaptırmak hususunda şeyhi adına vekâleten, kendisi adına ise asaleten izin verilir. Bu mertebede onun "hilafet-i nâkisa"³⁷ ile görevlendirildiği anlaşılmaktadır.³⁸ Çapakçûrî, beşinci mektubunda Oğuz'a, zâten ve sıfaten Hz. Peygamber (s.)'in ve silsile büyüklerinin izin ve emirleri üzere icâzet verildiğini, kendisinin de onlar adına icâzet verdiğini belirtir.³⁹ Altıncı mektubunda ise Oğuz'un baştan sona kadar tasavvuf yolundaki seyrü sülûkünün doğruca gerçekleştiğini ve din-i mübinin temeli olarak tanımladığı "Ümmü'l-Küll"⁴⁰ (Müminlerin annesi Hz. Hatice (r.anha) Oğuz'u özel olarak kabul edip saadet fırkasına kaydettirdiğini ifade eder. Ayrıca Oğuz'un tasavvuf yolunun sonuna ve icâzet makamına ulaştığı müjdesini verir.⁴¹

Çapakçûrî, 17 Muharrem 1339/29 Kasım 1920 tarihli yedinci mektubunda ise müridine, birinci icâzetnâmesinin yanında, nasıl okunacağını detaylıca tarif ettiği "hatm-i hâcegân"ı da yazıp gönderir.⁴²

Çapakçûrî, dokuzuncu ve son mektubunda, müridi Oğuz'u nefis-i nâtikadan razıyeye ulaştırdığını haber vererek onun her türlü irşada layık olduğunu gösteren, 1340/1921 tarihli ikinci icâzetnâmesi olan irşad icâzetnâmesini gönderir. "İcâzetnâme-i kâmile" (tam icâzetnâme) olan bu belge, Oğuz'un irşad derecesini tamamlandığını gösterir.⁴³

Mektuplarının tamamında, müridinin seyrü sülûkünü tamamlamasına ve manen terakkisine vasıta olmayı amaçlayan Çapakçûrî, bu sayede bir kısım tasavvuf kavramlarına yorumlar getirerek bu ilme önemli katkılarda bulunmuştur. Mektuplarında ele aldığı belli başlı tasavvuf kavramları şöyledir:

3.2. Zikir

Tasavvufta Hakk'a ulaştıran yolda en önemli esaslardan biri olarak kabul edilen zikir, Çapakçûrî'nin irşad mektuplarında da üzerinde durduğu mühim konulardandır. Şeyh, ilk mektubundan itibaren müridinden, bir günde 50 istiğfar

³⁷ Tasavvuf okullarında görüldüğü gibi, halifelik "nâkisa" ve "tâmme" diye ikiye ayrılır. Hilafet-i tâmme sahipleri şeyh olabilme durumundadırlar. Nâkisa olanlarsa, sadece müridlerin derslerini takip ve sülûkünü tamamlamak gibi görevlerle meşgul olurlar. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul, 2005, s. 246.

³⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 47, 199; Muslu, "Şeyh Ahmed Çapakçûrî", s. 133.

³⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 49, 200.

⁴⁰ Muhammed İhsan Oğuz, "Ümmü'l-Küll" ifadesiyle, kadınlardan Hz. Peygamber'e ilk iman eden olması hasebiyle Hz. Hatice'nin kastedildiğini ve bu durumun kendisine ilham yoluyla bildirildiğini ifade eder. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 51- 52, 201.

⁴¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 51- 52, 54, 201, 204.

⁴² Hatm-i hâcegân ve icâzetnâme için bkz. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 65- 72, 211- 218.

⁴³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 85- 87, 228, 230. İkinci icâzetnâmenin metni ve tercümesi için bkz. Aynı eser, s. 235- 238.

ve 100-300 arasında kelime-i tevhid zikrini manasını mülâhaza ederek söylemesini ister. Manası düşünülmeden söylenen zikirde fayda elde edilemeyeceği hususunda da uyarıda bulunur. Ancak zikirde asıl olan, manası olsa da, ilk etapta dilin yardımı olmadan buna ulaşmanın zor olacağını da ekler.⁴⁴ Ayrıca tevhidin dil ile her bir tekrarında manasını sürekli düşünmenin zor olduğunu hatırlatarak, doğruca devam etmek şartıyla başında bir defa manasını mülâhaza etmenin yeterli olacağını söyler.⁴⁵

Çapakçûrî, zikrin icrasının nasıl olacağını da kısaca tarif eder. Buna göre, tevhidin “Lâ ilâhe” kısmı sağ omuza getirilirken; “İllallah” lafzı, kalbin ortasına kuvvetlice vurulur.⁴⁶

Çapakçûrî, müridinden, ihlâslı olmak şartıyla bir müddet kelime-i tevhid zikrine devam etmesini, sonrasında ise lafza-i celal (Allah) zikrine davet edileceğini söyler.⁴⁷ İkinci mektubundan itibaren de “Allah” zikrine devam etmesini⁴⁸ ve bu zikri kalbe vurdurarak çekmesini ister. Kalbin Hz. Âdem’in kademi, yani makamı olduğunu ifade eden Çapakçûrî, bu zikrin dil ile değil kalb ile yapılması gerektiğini vurgular.⁴⁹

Çapakçûrî, üçüncü mektubunda Oğuz’a, “Allah” zikriyle birlikte yavaş yavaş tevhid zikrini de devam ettirmesi gerektiğini söylerken; “Lâ ilâhe illallah” zikrinin devam dersinin, “Allah” zikri ile latifelerin geçilmesinden sonra olduğunu belirtir. Ancak “nefy ve isbât” da denilen bu zikre daha vakit olduğunu belirtir.⁵⁰

Ona göre, bazı zamanlarda kelime-i tevhidin tekrarında uzuvlarla kalbin birlikte harekete yönelmesi, bu zikrin manasını derinliğine düşünmekten dolayıdır ve ruh yolundan gelir. Her ne kadar bu durum, insanın hızla yükselmesine sebep olsa da, vücudun zayıf düşmesine neden olur. Bu hale karşı zaten, “Allah” zikri verilmiştir. Bu zikre devam, hem nefis hem de ruh yolundan ilerlemek üzere vücudu belirli ölçüde besler.⁵¹

⁴⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 31, 186.

⁴⁵ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 37, 191.

⁴⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 32, 186-187.

⁴⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 32, 33, 187, 188.

⁴⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 34, 189.

⁴⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 34-35, 189. Oğuz, şeyhinin vurguladığı bu zikrin nasıl yapılacağını izah eder. Buna göre; sâlik, nefis latifesinin yeri olan iki kaşının arasından kalbine hayalen bir çizgi çeker, bütün gücü ve duyuları ile bir et parçası olan kalbine ve bu kalbi ile kalbinin hakikatine, kalbinin hakikati ile de “Allah” ism-i celâlinin müsemması Mutlak Bir olan Zât’a yönelir. Nefesini doğal halinde alıp vererek, dilinin hareketinin, kalbinin vuruşlarının etkisi ve ilgisi olmaksızın kalbiyle “Allah, Allah” der yahut kalbinin “Allah, Allah” dediğini düşünür. Oğuz, *Arifler Silsilesi*, IV, 250, 466.

⁵⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 37, 191.

⁵¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 37-38, 191.

Yine ona göre, latifelerin her bir kademinde çekilen “Allah” zikirlerinin sayısında üst sınır yoktur, en azı ise beş bindir. Ancak bu miktar zamanımıza yaramaz.⁵² Şeyh kuvvetli olursa, bu yolda olana az evrâd ile büyük dereceler aldırır. Hatta evrâd olmaksızın, yalnız şeyhin rabıtası ve huzurunda olma mülâhazası bile müride makam ve dereceler kazandırır.⁵³

Çapakçûrî, beşinci mektubunda Oğuz'dan, zikirlerin her yüz adedinin başında “İlâhî Ente maksûdî ve rızâke matlûbî” (Allah'ım maksadım Sensin ve isteğim Senin rızandır) sözünü sıklıkla söylemesini ister.⁵⁴

Çapakçûrî, altıncı mektubunda Oğuz'un vücud latifesinden sonra nefy ve isbât zikri olan “Lâ ilâhe illallah” zikrine nakledildiğini haber verir. Her gün en az üç yüz defa, dil ile kalb arasında, dilin hareketi ve kalbin tasdiki üzere çektiği takdirde bu zikrin, latifelere tesir etmesiyle marifetlere mazhar olacağını haber verir.⁵⁵ Yedinci mektubunda da bu nefy ve isbât zikrinin detaylarını izah eder. Buna göre; kelime-i tevhid iki kısımdan oluşur. Biri nefy (Lâ ilâhe)'dir ve karanlığı giderir; diğeri isbât (illallâh) olup varlığı nurlandırır.⁵⁶ Bundan sonra sâlik için, “fenâ”, “cezbe” ve “kabza” âlemi olmak üzere üç menzil ortaya çıkar. Sâlik, fenâ âleminde “Lâ ilâhe illallah”, cezbe âleminde “Allah” ve kabza âleminde de “Hû” zikrine devam eder.⁵⁷

Çapakçûrî, yedinci mektubunda müridinden sultan-ı zikir dediği, murakabe çeşitleriyle meşgul olmasını ister. Ona göre murakabe çeşitleri altıdır: Ehadiyyet, Maiyyet, Akrebiyyet, Ferdâniyyet, Samedâniyyet ve Vahdâniyyet. Bunlardan ilk ikisi olan ehadiyyet ve maiyyetin zikri, “Lâ Ma'bûde illa Hû”; akrebiyyet ve ferdâniyyetin zikri, “Lâ Maksûde illa Hû”; samedâniyyet ve vahdâniyyetin zikri, “Lâ Mevcûde illa Hû”dur.⁵⁸

Çapakçûrî, yine yedinci mektubunda, dil ile zikrin bazı vakitlerde huzura; huzurun da dil ile zikre engel olduğunu belirtir. Bundan dolayı huzur ehli için dil ile zikre gerek olmadığını, zira böyle kimselerde dilin hareket etmesinin kalbin kapısını kapayacağı ve böylelikle huzurdan uzaklaşmaya neden olacağı uyarısını yapar. Ayrıca bunun, her zerresiyle Allah'ı zikreden bu kimseler için büyük bir bela olduğu tehlikesine dikkat çeken Çapakçûrî, huzura ehil olmayanların dil ile zikre devamını ise gerekli görür. Çünkü onların ancak bu

⁵² Çapakçûrî, Oğuz'a verdiği evrâd programında, bütün latifler için toplam bin beş yüz adet “Allah” zikri çekmeyi öngörmüş ve bunun en asgari sınır olduğunu ifade etmiştir. Bunu kolaylık için yaptığını söyleyen şeyh, zamanın gereği olarak böyle tavsiye ettiğini söylemektedir. Ayrıca birer hafta arayla latifeleri geçebilmek sadece müridi Oğuz için geçerli olup, onun kabiliyetinden dolayıdır. Oğuz'a göre ise bu kadar az sayıda “Allah” zikri ile tüm latifeleri geçmek ve sonuçlarını elde etmek, şeyhinin manevî tesir kuvvetinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Bkz. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 45- 47, 197- 198.

⁵³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 44- 45, 196.

⁵⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 49- 50, 200.

⁵⁵ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 52, 202.

⁵⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 55, 204.

⁵⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 56, 205.

⁵⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 57- 58, 206.

şekilde Cenâb-ı Hakk'ı düşüncelerine getirebildiğini söyler.⁵⁹ Sekizinci mektubunda ise Oğuz'a, bundan sonra esas dersinin, daima huzur olduğunu ve bütün murakabe, hal ve derecelerin bunda bulunduğunu belirtir. Bununla birlikte dilediği zikre devam etmekte de serbest bırakır.⁶⁰

3.3. Latifeler

Çapakçûrî'ye göre; Allah, önce, çok temiz ve kudsî olarak ruh cevherini yaratmıştır. Onu, "*Rûh, Rabbimin emrindedir, O'nun bileceği işlerdendir...*"⁶¹ buyurarak, bilinmekten gizlemiş ve nitelenmekten uzak kılmıştır. Allah'ın, bu ruhtan yarattığı ikinci bir cevhere ise "nefs-i nâtika" denmiştir. Cisim, onunla mamur olmuştur. Nefs-i nâtikanın da tek başına ne olduğu bilinmez, sadece kendisiyle ilişkili bir şey vasıtasıyla bilinebilir. Ancak nefsin de her şeyle ilgisi vardır. Mesela; kristal bir bardağa ne renk su doldurulursa, o renkte görünür. Bunun gibi kul da kendi iradesini neye kullanırsa onunla tanınır. Bu nefisle daima cihad etmek lazımdır ki güzel ahlak sahibi olunabilsin. Nefsin şubesi çoktur. Ona karşı acizlik göstermek vesveseye yol açar.⁶²

Çapakçûrî, nefsi bilmenin üç şekilde mümkün olduğunu söyler. Bunlar: Nefsin hakikati itibarıyla, tabiatı itibarıyla ve kendine has özellikleriyle bilinmesidir. Nefsin, iyi-kötü birçok özelliği vardır. Bunlardan birisi, onun, ruh ile cisim arasında vasita oluşudur. Nefsin rezillikleri vardır ve tabiatı süflidir. Bu nedenle onunla daima cihad etmek lazımdır. Şeyh, nefsin hakikati hususunda bir kısım âlimlerin görüşlerini nakleder. Örneğin Gazalî'ye göre; nefis, ruh, kalb ve akıl, bu dördü, latiftir. Hem mükelleftir, hem muhataptır. Fahr-i Râzî'nin görüşüne göre; ruh, kudsî bir cevher; insanın nefsi ise cismin cevheridir. Cüneyd-i Bağdadî'nin görüşüne göre ise nefis, ikinci bir cevher olup, ona "nefs-i nâtika" denir.⁶³

Çapakçûrî, nefsin mertebelerinin altı olduğunu ifade eder. Bunlar sırasıyla: Nefs-i emmâre, nefis-i levvâme, nefis-i mülhime, nefis-i nâtika, nefis-i râziyye, nefis-i marzıyye. Şeyhin bu sıralamada, bilinen isimlendirmelerden farklı olarak, "nefs-i mutmainne" yerine "nefs-i nâtika" ismini kullandığı görülmektedir.⁶⁴ Ayrıca esmâ tariki denilen tarikatlarda yer alan ve nefsin yedinci mertebesi⁶⁵ olarak kabul edilen "nefs-i kâmile" bu tasnifte yer almamıştır.

Çapakçûrî'ye göre; vücut şehrinin sultanı ruhtur. Nefse binmiş olduğu halde bu şehre hükmeder. Vücutta olan uzuv ve organların tamamı ruhun

⁵⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 59- 60, 207- 208.

⁶⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 74- 75, 220.

⁶¹ İsrâ, 17/85.

⁶² Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 84- 85, 227- 228.

⁶³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 86, 228- 229.

⁶⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 85- 86, 228.

⁶⁵ Nefsin yedi mertebesiyle ilgili bkz. Süleyman Uludağ, "Nefis", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII, 528.

yönetimi altındadır. Ruh, onları, dinin emirlerine hizmetle yükümlü kılar. Her bir uzuv, yaratılış amacına yönelip o amaca uygun hareket ettiğinde, mürid şeyh vasıtasıyla “Muhammediyü'l-meşreb” olur. Yüce Peygamber'in feyz pınarlarından akan feyzler, mürşidin gönül oluşundan müridin kalbine ve uzuvlarına ulaşır. O feyzler ile müridin kalbinde nice güzellikler filizlenir. Böylece mürid yavaş yavaş, bazen zevk ile bazen de hüznün ile belli bir ölçüde terbiye olur. Mürid bu derecede iken şeyhinde fânî olur. Bir zaman sonra Allah Resûlü'nde fânî olur. Ondan sonra da Allah'ta fenâ fillah ve bekâ billah ile tahakkuk eder.⁶⁶ Şeyhiyle benzer düşüncelere sahip olan Oğuz'a göre vücud şehrinin sultanı olan ve Allah tarafından üflenen bu ruha, kudsî (insanî) ruh denir. Onun hüküm ve tasarrufu hayvanî ruha yenik olarak meydana gelirse nefsin arzusu üzere; hayvanî ruhu yenerek meydana gelirse hak üzere olur. Zira kudsî ruh, hür ve üstün olduğu zaman daima Allah'ın emirlerine uyma, yasaklarından sakınma özelliklerine sahiptir. Bu bağlamda, tasavvuf ehline göre; kötülüğü emreden nefis, hayvanî ruhun kendisidir. Hayvanî ruh, yapısındaki aşağılık ve hayvanî nitelikleri açığa vurarak insanî ruha karşı çıkar ve direnir. Oğuz, insanî nefis ile insanî ruhu da aynı manada kullanmaktadır.⁶⁷

İmam-ı Rabbânî ve onun yolundan gidenlere göre insan, on latifeden meydana gelmiştir. Bunların beşi emir âleminden olup; kalb, ruh, sır, hafî ve ahfâdır. Diğer beşi ise halk âleminden olup; nefis ve anâsır-ı erbaa (toprak, su, hava ve ateş)'dir.⁶⁸ Çapakçûrî, latifeler konusunda, Nakşî tasavvuf geleneğine uygun görüşler ileri sürmüştür. Emir âlemine ait “letaif-i hamse”nin⁶⁹ kademi, kozmik rengi ve somatik yeri ile ilgili aşağıda verilen tablo bunu göstermektedir:⁷⁰

Latifeler	Kademi	Somatik Yeri	Kozmik Rengi
Kalb	Hz. Âdem (a.s.)	Sol memenin altında	Sarı
Ruh	Hz. İbrahim (a.s.)	Sağ memenin altında	Kırmızı
Sır	Hz. Musa (a.s.)	Sol memenin üstünde	Beyaz
Hafî	Hz. İsa (a.s.)	Sağ memenin üstünde	Siyah
Ahfâ	Hz. Muhammed (s.)	Göğsün ortasında	Yeşil

Çapakçûrî'ye göre iki kaşın ortasından kalbe nurani bir zincir gelir. Ondan ruha, ondan sır, ondan hafîye, ondan ahfâyaya varır. O zincir, kalbden alınıp kadem kadem ileri gidilir. Her kademde bir müddet devam edilir. Herhangi bir kademde çarpıntı hali meydana gelir ya da nuru görülürse, zincir o kademden alınıp diğer kademe nakledilir.⁷¹ Mürid, manevi keşif halinde iken, latifelerin

⁶⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 38, 191.

⁶⁷ Muhammed İhsan Oğuz, *Sorular ve Cevaplar*, Oğuz Yayınları, İstanbul, 1995, s. 84- 87, 230- 232.

⁶⁸ Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî, *Câmiu'l-Usul (Veliler ve Tarikatlarında Usûl)*, ter. Rahmi Serin, Pamuk Yay., İstanbul, 2005, s. 263- 264.

⁶⁹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Osman Türer, “Letâif-i Hamse”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 143.

⁷⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 38-39, 192.

⁷¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 39, 192.

nur parıltılarının meydana geldiğini ve bunların göğe yükseldiğini müşahade edebilir. Ancak bu haller gelip geçicidir. Bu gibi şeylere önem verilmemeli ve “kabul ettim” deyip geçmelidir. Bu haller doğru olabilir ama asıl önemli olan devamlı olarak Allah’ın rızasını istemektir.⁷²

Çapakçûrî’ye göre; latifelerin altıncısı olan ‘nefs-i nâtika’nın somatik yeri, iki kaşın arasındır. Renkler bu makamda birbirine karışır.⁷³ Bu makamda zikir, vücudun tamamına vurdurulur.⁷⁴ Latifelerin tamamı kalb âleminde. Çünkü kalb geniş ve sonu olmadığı için hepsini kapsar. Gerek ulvi âlem, gerek süfli âlem tamamıyla kalbedir. Nâtıkadan sonra altı latife, bir latife olur. Bu makamda her bir latifede ayrı ayrı zikretmeyi bırakıp, kalbi mülâhaza ederek, bir hayal edişte bin beş yüz⁷⁵ “Allah” zikrini vücudun tamamına vurdurmak gerekir.⁷⁶

Yine ona göre, “Lâ ilâhe illallah” zikri, latifelerden kalbe kuvvet verirken; “Allah” zikri, ruha; “Hû” ismi ise sırta kuvvet verir. Keşifler, kalble; yükseliş, ruhla; Hakk’ın huzuruna ermek ise sırta olur.⁷⁷

Çapakçûrî, manevi yükselişin son sınırının, “sidretü’l-münteha”yı müşahade etmek olduğu görüşündedir. Ona göre; bundan yukarısı, mekân ve nitelikten uzak olan “makam-ı mahmûd” olup, Hz. Muhammed (s.) dışında hiç kimse buraya çıkamaz. Bazı Allah dostlarının, bu makamı müşahadesi vakidir. Ancak bu müşahade, oraya çıkmaksızın ve niteliği bilinmeksizin mümkündür.⁷⁸

3.4. Fenâ ve Bekâ

Sûfiler, fenâ ile kişide yerilmiş sıfatların yok olmasına; bekâ ile de övülen sıfatların kaim olmasına işaret etmişlerdir. Bir kimse, yerilmiş sıfatlardan fânî olursa, onun üzerinde övülen vasıflar belirir; onda yerilen huylar galip olursa, sevilen vasıflar saklı kalır.⁷⁹

Çapakçûrî, fenânın farklı tasnifleri üzerinde durur. Ona göre; kalbin fenâsı afakî (dış âlemde), nefsin fenâsı enfüsî (iç âlemde)’dir. Kalb âlemi ulvî, nefis âlemi süflîdir.⁸⁰ Yine başka bir tasnife göre; fenâ üçtür. Bunlar: şeyhte fenâ,

⁷² Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 41-42, 194.

⁷³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 43, 195- 196. Çapakçûrî’ye göre müridi Oğuz, bu makamların hepsini bir defada geçmiş ve ulvi âleme yükselmiştir. Bu durum, Allah’ın lütuf ve yardımıyla ve her sâlike nasip olmaz. Bkz. *Aynı yer*.

⁷⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 46, 198.

⁷⁵ Bu miktar şeyhin müridi Oğuz’a kolaylık olarak verdiği günlük zikir borcudur. Bu zikrin çoğunda sınır olmadığını hatırlatan Çapakçûrî, Oğuz’a vakti ve gücü nispetinde okumasını tavsiye eder. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 47, 198.

⁷⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 46-47, 198.

⁷⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 57, 206.

⁷⁸ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 87, 229.

⁷⁹ Abdülkerim Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud- Mahmud b. Eş-Şerif, Dârü’ş-Şa’b, Kâhire, 1989, s. 148.

⁸⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 42, 195.

peygamberde fenâ ve Allah'ta fenâdır.⁸¹ Bu fenâlar, şeyhte fenâ olmanın sonucudur. Peygamber ve Allah aşkının (şevkinin) yolu şeyhten geçer. Bu fenâlardan sonra bekâ ve bekâ billah (Allah ile bâkî olmak) gelir. Fenânın aslı iştiyaktır. İnsan nede fânî olursa, ona nihaysiz derecede iştiyak duyar.⁸²

Allah'ta fânî olmak da üç yönden gerçekleşir: Fiillerin fenâsı, sıfatların fenâsı ve zâtın fenâsı. Tasavvuf yolcusu, önce fiillerinin varlığından geçer, Hakk'ın fiilleriyle bâkî kalır. Sıfatlarının varlığından geçer, Hakk'ın sıfatlarıyla bâkî kalır. Zâtının varlığından geçer, Hakk'ın zatıyla bâkî kalır.⁸³

Fiillerin fenâsı demek; bu yolun yolcusunun kendi fiillerinin varlığından geçmesi, her iş ve davranışını çirkin görmesi ve Cenâb-ı Hakk'ın fiilleriyle bâkî kalmasıdır.⁸⁴ Bu yola girende önce “nefs-i emmâre” (ısrarla kötülüğü emreden nefis) vardır. Bu emmârenin özelliği, kulun fiillerini râzı olunmayacak, uygunsuz bir hâle sokmaktır. Söz konusu kişi, bu fiilleri bırakıp Hakk'ın rızasına uygun yararlı işler yapar ve nefsanî yönlerini terk ederse,⁸⁵ fiillerin fenâsına ayak basmış olur. Böylece, Cenâb-ı Hakk'a yarar fiiller ile bâkî kalır.⁸⁶ Çapakçûrî'ye göre herkesin zâtı olduğu gibi sıfatları da vardır. Örneğin; zâtı Ali olanın, “efendi”, “ağa” veya “paşa” gibi sıfatları olabilir. Tasavvuf yolunda olan kişi, sıfatlara ilişkin bu gibi şöhretleri ve onlarla ilgili ayrıcalıkları bırakır da yalnız zât ismiyle yetinirse, iç âleminde Hakk'ın sıfatlarıyla bâkî kalır.⁸⁷ Zâtın fenâsına gelince; Hak yoluna koyulan kişi ismini de, kendisini de ve onlarla ilgili ayrıcalıkları da bırakmaya razı olup ortada bir şey kalmaz, yani hiç olursa, iç âleminde Hakk'ın zatıyla bâkî kalır. Artık bu zâta fenâ erişmez. “Mûtû kable en temûtû” (Ölmeden önce ölünüz)⁸⁸ sırrına mazhar olur.⁸⁹ Bu sırta eren, bütün varlığıyla zikreder. Artık tespîh döndürmesine gerek kalmaz. Varlığın her bir zerresi, hitap edilmeye layık olur. Bu mana, ilahi hitaplara vicdanen layık olmak demektir.⁹⁰

Sonuç

Tasavvufta mektuplaşma, manevi eğitim ve irşad faaliyetlerinin bir yöntemi olarak kullanılmıştır. Bir kısım sûfiler, dost ve müridlerine nasihat etmede ve onların sorularını cevaplamada bu yola başvurmuşlardır. Bunun 20. Asırdaki önemli örneklerinden birisi de Harputlu Nakşî ve Hâlidî şeyhlerinden Seyyid

⁸¹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 43, 61, 195, 208.

⁸² Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 83, 226- 227.

⁸³ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 43, 61, 195, 208.

⁸⁴ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61, 208.

⁸⁵ Çapakçûrî, sekizinci mektubunda müridi Oğuz'un nefisinden şikâyet etmesini gerekli bularak, Hakk'a muhabbet edip nefsiyle devamlı savaşmasını ve ona karşı acizlik göstermemesini tavsiye eder. Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 75- 76, 220- 221.

⁸⁶ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61, 208- 209.

⁸⁷ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61, 209.

⁸⁸ Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, Müessesetü Menâhili'l-İrfân, Beyrut, tsz.- Mektebetü'l-Gazalî, Dımaşk, tsz., II, 291.

⁸⁹ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 61- 62, 209.

⁹⁰ Oğuz, *Mânevî Cihad*, s. 84, 227.

Ahmed Çapakçûrî ile müridi Muhammed İhsan Oğuz arasındaki mektuplaşmalardır.

Hâlid-i Bağdadî'nin halifelerinden Şeyh Ali es-Sebtî'nin yanında manevi eğitimini tamamlayan Çapakçûrî, üstün ahlâk, fazilet ve mütevazılığı sayesinde Harput halkının büyük sevgi ve hürmetine mazhar olmuştur. Ancak bu üstün meziyetlerine rağmen kendisinden istifade eden pek az insan olmuştur. Tasavvufî makamı yüksek olduğu gibi ilimde de önemli bir seviyeye sahip olan Çapakçûrî, ehl-i keramet olsa da, hiçbir manevi hâl ve kemâlî kendine mâl etmemiş, halkın yoğun ilgisinden kurtulmak için yoksulluk kisvesinde kendisini gizlemiştir. Onun bu durumu, manevi değerinin herkes tarafından bilinmesine engel olmuştur.

Çapakçûrî'nin tam hilafet verdiği tek müridi, Muhammed İhsan Oğuz'dur. Oğuz, uzun gayretler neticesinde, rüyasında manevi bir işaretle şeyhini görmüş ve yazdığı bir mektupla kendisinden intisap talep etmiştir. Akabinde şeyhinden aldığı toplam dokuz mektupla irşâdını tamamlamıştır. Bu irşâd süreci, yüz yüze hiç görüşmeden tamamlanmıştır.

Çapakçûrî, bu mektuplarla, bir taraftan müridinin seyrü sülûküne yön verip irşâdını gerçekleştirirken, diğer taraftan da bir kısım tasavvuf kavramlarına önemli yorumlar getirmiştir. Bu kavramlardan zikir, latife, fenâ ve bekâ öne çıkmaktadır.

Manası düşünülmeden söylenen zikirde fayda elde edilemeyeceği hususunda uyarılarda bulunan Çapakçûrî, zikirde asıl olanın, manası olsa da, ilk etapta dilin yardımı olmadan buna ulaşmanın güç olacağı görüşünü savunmuştur. Ayrıca tevhidin dil ile her bir tekrarında manasını sürekli düşünmenin zor olduğunu, doğruca devam etmek şartıyla başında bir defa manasını mülâhaza etmenin yeterli olacağı kanaatindedir.

Çapakçûrî, latifeler konusunda, Nakşî tasavvuf geleneğine uygun görüşleri sürmüştür. Emir âlemine ait "letaif-i hamse"nin kademi, kozmik rengi ve somatik yeri ile ilgili sunduğu bilgilerde bu husus görülebilir.

Ona göre; vücut şehrinin sultanı ruhtur. Nefse binmiş olduğu halde bu şehre hükmeder. Vücutta olan uzuv ve organların tamamı ruhun yönetimi altındadır. Ruh, onları, dinin emirlerine hizmetle yükümlü kılar.

Tasavvufta yaygın olarak işlenen, şeyhte fenâ, peygamberde fenâ ve Allah'ta fenâ, düşüncesini devam ettiren Çapakçûrî, Allah'ta fânî olmayı da, fiillerin fenâsı, sıfatların fenâsı ve zâtın fenâsı şeklinde üç yönden ele almıştır.

Kısaca, Çapakçûrî'nin söz konusu irşâd mektuplarında yer alan değerlendirmeleri tasavvuf geleneğiyle örtüşmekle beraber, kendine özgü önemli yorumları da içermektedir.

Kaynakça

Aclûnî, Ebü'l-Fida İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, Müessesetu Menâhili'l-İrfân, Beyrut, tsz.- Mektebetü'l-Gazalî, Dımaşk, tsz., c. II.

Arda, Karani, "Harput'un Manevi Bekçisi", *Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Elazığ, 2000.

Aydoğmuş, Günerkan, *Harput Kültüründe Din Alimleri*, ELESKAV yay., Elazığ, 1998.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul, 2005.

_____, "Klâsiklerimiz/VIII "el-Mektûbât" (İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî es-Serhendî-971/1564-1034/1624), *Tasavvuf*, sy. 9, Ankara, 2002.

Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâüddîn, *Câmiu'l-Usul (Veliler ve Tarikatlarında Usûl)*, ter. Rahmi Serin, Pamuk Yay., İstanbul, 2005.

Günaydın, Yusuf Turan, "Tasavvuf Edebiyatında Mektûbât" *Hece Dergisi*, sy. 114/115/116, Haziran/Temmuz/Ağustos, 2006, Ankara.

Kuşeyrî, Abdülkerim, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud-Mahmud b. Eş-Şerif, Dâru's-Şa'b, Kâhire, 1989.

Memiş, Abdurrahman, "Oğuz, Muhammed İhsan", *DİA*, İstanbul, 2007, c. XXXIII.

Muslu, Ramazan, "Bingöllü Bir Hâlidî Şeyhi: Şeyh Ahmed Çapakçûrî (1830-1921)", *Bingöl Sempozyumu*, Bingöl 10-11 Haziran 2006. (Baskı: Bingöl 2007, s.125-137.).

Oğuz, Hattatzâde Muhammed İhsan, *İki Gavs-ı Enâm: Şeyh Ali es-Sebtî, Seyyid Ahmed el-Kürdî*, İstanbul 1342.

_____, *Tasavvuf Yolunda Mânevî Cihad*, Oğuz Yay., İstanbul 1993.

_____, *Arifler Silsilesi*, Oğuz Yay., İstanbul, 2003, c. IV.

_____, *Sorular ve Cevaplar*, Oğuz Yayınları, İstanbul, 1995.

Öngören, Reşat, "Mektup", *DİA*, Ankara, 2004, c. XXIX.

es-Serrâc, Ebu Nasr et-Tûsî, *el-Lüma'*, thk. Abdülhalim Mahmud- Tâhâ Abdülbâkî Sürûr, Dâru'l-Kütübi'l-Hadis, Kahire, 1960.

Türer, Osman, "Letâif-i Hamse", *DİA*, Ankara, 2003, c. XVII.

Uludağ, Süleyman, "Nefis", *DİA*, İstanbul, 2006, c. XXXII.

Yılmaz, Sevim, "Muhammed İhsan Oğuz ve Tasavvuf Felsefesi", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.